

Tanja Tekstor
Bogat besedni zaklad ali ohlapnost izražanja
*Raziskovalna naloga**

Uvod

Namen in cilj naloge je ugotoviti, kakšno je poznavanje osnovnih in bistvenih izrazoslovnih "neposebnosti" pri srednješolcih in osnovnošolcih in ali obstaja vidni napredek glede besednega zaklada pri enih in drugih ter kakšno je zanimanje obojih za določene vrste besedila. Zanimalo me je še, v kakšni meri vpliva izobrazba staršev na oceno iz slovenščine ter na vrsto in količino branja.

Načini, s katerimi sem skušala doseči cilj naloge:

Za preverjanje sem sestavila test z različnimi nalogami, ki sem jih zaradi boljše preglednosti razdelila v štiri razdelke (A, B, C in D). V vsakem razdelku je bilo določeno število nalog, s katerimi sem ugotavljala poznavanje sopomenk, protipomenk, arhaizmov, predlogov, pridevnikov, samostalnikov, pretvorjenih v imena za vršilce dejanj ... Nekatero naloge so temeljile na osnovi že sestavljenih navodil. Test je reševalo 64 učencev dveh ljubljanskih srednjih šol in ene osnovne šole, in sicer en razred četrtošolcev Šubičeve gimnazije (22 učencev), en razred četrtošolcev Litostroja (15 učencev) in en razred osmošolcev osnovne šole Majda Vrhovnik (27 učencev). Čas reševanja je bil omenjen na 30 minut. Poleg poznavanja besednega zaklada sem lahko opazovala tudi razlike med znanjem učencev različnih programskih usmeritev. Primerjava med rezultati 8. razreda osnovne šole in četrtnima letnikoma srednje šole naj bi pokazala razlike v kakovosti in obsegu besednega zaklada po osnovni in srednji šoli.

* Mentorica: Darinka Ambrož, prof.

1.

Jezik

Živali oddajajo, vsaka vrsta zase, specifične dražljaje, ki so za druge vir istih informacij in zato sredstvo za prepoznavanje ali identificiranje. Vse to je še posebno važno z biološkega in eksistenčnega vidika.

Na živalski stopnji se že začenja tudi socialna stimulacija. Njeno osnovno javljanje je v spolni privlačnosti, ki pa sloni na specifično selektivni odzivnosti za nekatere dražljaje. Tako je socialna stimulacija obenem podlaga za socialni odnos: materinski, očetovski, lovski, spolni, bojni, igralski, ... Za socialno stimulacijo je posebno važna optična projekcija, s katero posameznik prenese svoje ravnanje na oči drugega (včasih že zgolj soočenje pogledov "vse pove").

Morebiti še važnejša pa je vokalizacija. Glas se namreč da prenašati kot dražljaj in informacija tudi ponoči, ko optični dražljaji odpovedo, in "okrog voglov," medtem ko se optični dražljaji širijo le premočrtno.

Človekova socialna stimulacija je dosegla svojo specifično višino ravni z artikulirano govorico.

Že glas sam ima to prednost, da nas opozarja tudi na nekaj "tretjega", kar je med oddajnikom in sprejemnikom. Opozarja nas na nekaj, kar je onstran golih predmetov, reči, stvari, živali ... (tudi na nevarnost, priložnost ...).

Specifično človeško raven je dosegel človek z vokalizacijo šele takrat, ko je razkril predikativno ali povedno govorico. Šele po tem se človek danes res loči od vseh drugih živalskih vrst.

Govorjena beseda lahko nadomešča vse druge dražljaje — vidne, tipne in karkoli, kadar gre za zunanje dogajanje.

Besede lahko vodijo tudi do odkritij tistih strani okolja ali sveta, ki bi poslušalcem ostale prikrte, čeprav jih je govorec zaznal (videl, slišal ...) iz prvega vira. Včasih pa besede neposredno ne izražajo tistega, kar čutimo, ker so pod nadzorstvom zavestnega, načrtnega razuma. Niso torej izraz spontanosti čustev (npr. nekdo z drhtečim glasom zatrjuje, kako je srečen, njegova dejanja pa kažejo na nasprotno).

Kaj je beseda?

Beseda je ime za različne stvari: predmete, pojme, lastnosti, dogajanja, razmerja. ... Besede (z izjemo v slovarjih) vežemo v urejene zveze, stavke in povedi.

V besedni zvezi, stavku ali povedi pa je beseda najmanjše samostojno jezikovno znamenje. Z besedo poimenujemo to, kar vidimo, slišimo, zaznamo v svetu okoli sebe.

Pravo sporno vprašanje pa se začne pri teh izrazih: ali je beseda samo etiketa, se pravi lupina, v katero zavijemo pojem ali pa je obenem njegova vsebina, zlitina, brez katere tudi pojma ne bi bilo. Še drugače se to glasi: ali misel določa besedo ali pa obratno beseda določa misel (po R. W. Brownu: *Language and categories*).

Res je, da je beseda vedno vsaj posoda ali lupina, v katero dajemo pojme. Le v tej posodi ali embalaži (etiketi) jo lahko posredujemo tudi drugim. Beseda in misel se dejansko redno povezujeta in zato drug drugega oblikujeta, delno pospešujeta, delno

pa tudi ovirata. Že Goethe je to medsebojno razmerje izrazil v znanem stavku: "Kjer manjkajo pojmi, se vrine beseda." (Wo Begriffe fehlen, da stellt zur rechten Zeit das Wort sich ein.)

Carmichael, Hogan in Walter (1932) so naredili naslednji poskus: dvema skupinama so predočili isto vrsto dražljajev z različnimi imeni. Potem so morale poskusne osebe po spominu prej predočene like narisati. Izid: risbe so bile bolj podobne besednim oznakam teh likov kakor pa izvirnim likom samim. Beseda torej močno vpliva na oblikovanje pojmov. S tem pa seveda še nikakor ni rečeno, da je pojem z besedo identičen. Ločimo torej med jezikovnim znamenjem in predmetom, ki ga s tem znamenjem poimenujemo. Npr. za predmet knjiga imajo različni jeziki različna jezikovna znamenja (angl. — the book, nemščina — das Buch ...). Vsako od teh znamenj pa predstavlja isto stvar — knjigo. Beseda ali znak, ki se nanaša na nek predmet, je torej le nek posrednik, se pravi namestnik za sam predmet. Predmeti ali bolje stvari so zunaj besed — besede jih samo nadomeščajo. Seveda pa moramo imeti o neki stvari izdelano vsaj idejo, če naj jo z besedo poimenujemo. Razmerje med glasovno podobo (zapovrstjem glasovnih enot) se je izoblikovalo v dolgem zgodovinskem razvoju slovenskega jezika in njegovih predhodnikov (praslovanščina, indo-evropsčina ...).

Z današnjo stopnjo pa razvoj seveda še ni končan.

Vrste besed

Obstaja več delitev.

Ena od njih je na primer ta:

a) besede, ki neposredno pomenijo predmet, ki ga lahko "pokažemo" — to so ekstencionalne besede (konj, miza, hiša);

b) take, ki imajo prenesen pomen in nimajo neposrednega izvora v fizični realnosti in jih lahko imenujemo intencionalne besede (resnica, pravica, ljubezen); to so abstrakcije in niso stvari, na katere bi mogli "pokazati", kajti nanašajo se na stanja v ljudeh.

Če bi imeli samo ekstencionalne besede, bi bilo verjetno le malo nesporazumov in še manj frustracij; gibali bi se zgolj v fizikalnih dimenzijah. Na nek način bi lahko celo obžalovali, da je človek oblikoval toliko intencionalnih besed, saj si je z njimi zapletel življenje, ker ga le-te vodijo v nepregledno zmešnjavo.

Besede lahko razdelimo tudi na:

a) dvoumne (dva pojma v eni besedi)

Če bi šele beseda naredila pojem, potem bi bile dvoumne besede že načelno nemogoče, ker bi za dvoumnost morali dobiti vsaj hkrati, če ne že prej, tudi dve besedi.

b) večumne (buča, glava, dvojčka)

Dokler imamo "osamljen" pojem, pravega pojma sploh še nimamo. Šele, ko tak pojem povežemo v stavek, pa najsi bo skrajšan celo na eno samo besedo (glagol), postane nevečumen oz. umen ali umljiv.

Poznamo pa še:

a) ključne besede, ki pridejo "na dan" ob npr. nenadnem dogodku, ki ga je potrebno "sprožiti" — različna gesla, ki sugestivno vplivajo na množico ljudi (npr. bratstvo,

enakost, svoboda — geslo revolucionarjev v Parizu l. 1789; diskriminacija — v boju zoper njo; mir v protivojnih demonstracijah ...). Te besede vsebujejo veliko vsebine in asociacij, so čustveno prepojene z nešteti izkustvi ... Zato rodijo nove pobude, nagibe in nastope.

Imajo torej veliko motivacijsko moč. Ključ besede so še drugih vrst.

b) nesmiselne besede — tu so zanimivi poskusi, ki jih je naredila Heidbrederjeva s podobami ob nesmiselnih besedah. Pokazali so, da je oblikovanje pojmov prvotnejše kot govorjenje — poskusne osebe morajo imeti že davno prej na voljo "narejene pojme", ki jih opremijo z imeni oziroma besedami.

Besede po pomenu:

1. – polnopomenske (pomensko polne besede)
To so npr. danes, jutro, delavec ...
– nepolnopomenske (označujejo razmerja med deli stavka ali med stavki)
Pravimo jim tudi pomožne besede — npr. in, pa, ter, v, na, le (predlogi, vezniki, členki ...)
2. – enopomenke (samostalnik, ker ...)
Besede imajo en sam pomen; največ takih besed je strokovnih izrazov.
– večpomenske (sonce – nebesno telo, vir topolote ...)
– sopomenke – sinonimi (letalo, avion)
– enakozvočnice – homonimi (lučka = majhna svetilka, sladoled, dozorel regrat, cvet)
– nadpomenke – hipernimi (padavine, gorstva)
– podpomenke (dež, sneg, toča ...; dinarsko gorstvo, alpsko gorstvo ...)
– protipomenke – antonimi (veselje – žalost)
3. – slogovno nezaznamovane – nevtralne
Osnovnih besednih pomenov ne spremljajo dodatni pomenski odtenki (naklonjenost, nenaklonjenost, ironičnost ...). Veliko od teh je strokovnih izrazov.
– slogovno zaznamovane
Z njimi pisec izraža prezir, ogorčenje, posmeh ... Te besede so lahko čustveno, časovno ali zvrstno obarvane.
4. – nove besede – neologizmi
To so npr. deskanje (jadranje na deski), zdomec, najstnik ...
– zastarele besede – arhaizmi
To so npr. nedvojben (nedvomen), mladeč (mladenič) ...
5. – domače besede – avtohtone
– prevzete besede.
Tu se tujega izvora zavedamo. Delimo jih na citate, polcitate, tujke, sposojenke, kalke.

2.

Besedni zaklad

Kot smo imeli priložnost spoznati v prvem poglavju, obstaja ogromno število različnih besed. Vendar pa vseh tako ne pozna nihče, saj nastajajo vedno znova. Vsak

človek ima svoj besedni zaklad — neko omejeno število besed, ki jih lahko uporablja ali pa ne. Besedni zaklad pridobivamo na več načinov: z branjem knjig, poslušanjem radia, gledanjem televizije ...

Zdi pa se mi, da omenjena zakladnica postaja pri mladini izjemno pusta in se ne polni tako, kot bi se morala; mladi so danes na splošno prekmalu zadovoljni sami s seboj. Menim pa, da način izražanja vsakega posameznika ni odvisen le od njegovega besednega zaklada, pač pa tudi od drugih dejavnikov (družinskega okolja; okolja, v katerem se giblje čez dan — npr. šola; od medijev in njihovega vpliva; v glavnem od tega, kje se gibljemo in s kom se pogovarjamo).

BOGAT BESEDNI ZAKLAD ALI OHLAPNOST IZRAŽANJA — VPRAŠALNIK

Moje ime je Tanja in obiskujem 4. letnik gimnazije. Ker želim narediti raziskovalno nalogo iz slovenščine, bi te prosila, da izpolniš ta vprašalnik in mi s tem olajšaš obsežno delo.

A

1.) Izobrazba mame: a) osnovnošolska b) srednješolska c) višja d) visoka

Izobrazba očeta: a) osnovnošolska b) srednješolska c) višja d) visoka

2.) Učni uspeh: 1 – 2 – 3 – 4 – 5

3.) Ocena iz slovenščine: 1 – 2 – 3 – 4 – 5

4.) Kaj največkrat bereš (izberi eno)?

a) časopis

b) revije

c) knjige

d) stripe

e) _____

5.) Koliko bereš?

a) veliko

b) berem toliko, kolikor mi dopušča čas (srednje veliko)

c) malo

d) branja ne maram, zato sploh ne berem

6.) Besedam v levem stolpcu poišči ustrezne sopomenke (lahko tudi tujke).

a) skladnja

b) aktualnost

c) nominacija

d) drastičen

e) finesa

f) akustika

- g) azuren
- h) glorijska
- I) hazard
- j) kurz

7.) Besedam v levem stolpcu poišči ustrezne protipomenke!

- a) speč
- b) oster
- c) živahnost
- d) absurd
- e) zbran

B

1.) Arhaizmom v levem stolpcu poišči ustrezne sodobne izraze (vsaki besedi v levem stolpcu ustreza natanko ena beseda v desnem stolpcu — poveži)!

a) lakomnost	a) nek
b) zategadelj	b) nekoliko
c) nenavaden	c) pohlep
d) nedvojben	d) zato
e) brezdelnik	e) nedopusten
f) gospica	f) neprestan
g) nekov	g) nedvoumen
h) drevi	h) nedvomen
i) nizdol	i) zjutraj
j) ran	j) zvečer
	k) navzdol
	l) brezdelnež
	m) gospodična
	n) gospa
	o) zgoden

2.) Dopolni z ustreznimi slovenskimi izrazi!

zgled: imeti smolo — imeti nesrečo

- a) streljati kozle
- b) hoditi kot maček okrog vrele kaše
- c) imeti dolg nos
- d) briti norce
- e) desna roka (oseba)
- f) boljša polovica (oseba)
- g) vreči puško v koruzo
- h) mlatiti prazno slamo
- i) metati polena pod noge

j) soliti pamet

3. Napiši ustrezno stalno besedno zvezo (frazologem)!

1. Iz našega lepega načrta *ni nič*.

2. Ti dve ženski se res ne moreta videti, kar naprej *se prepirata in tepeta*.

C

1. Zapiši naslednje prvotno tuje besede na slovenski način!

a) botique _____

b) jazz _____

c) juice _____

d) goal _____

e) knockout _____

f) menu _____

g) pizza _____

h) chanson _____

i) Schund _____

j) journal _____

2.) Izrazi naslednje števnik s sopomenskimi izrazi (obkroži pravilni odgovor)!

1. Mama je iz trgovine prinesla četrter med.

a) med štirih vrst (ajdov, hojev, akacijev, kostanjev)

b) mešanico dveh in dveh medov skupaj

2. Pred nami je deska s četrtero ključi.

a) s štirimi različnimi ključi

b) s štirimi šopi ključev

3. Koliko vrst ključev visi na deski?

a) dvoje ključev

b) dvoji ključi

4. Starša sta imela dvoje otroke.

a) dva otroka

b) dve vrsti otrok

5. Izgubil sem dvoje rokavic.

a) levo in desno

b) dva para

6. Včeraj sem nesel popraviti dvoje čevljev.

a) dva para različnih vrst

b) dva čevlja – levega in desnega

3. Izberi primerne besede!

1. Učenec se ni opravičil, zato je njegov izostanek (a) neopravičen – b) neupravičen).
2. Fant se je potepal, zato je njegov izostanek (a) neopravičen – neupravičen).
3. Pri geometrijskem risanju (a) potrebujemo – b) rabimo) ravnilo in šestilo.
4. (a) Potrebujem – b) Rabim) še nekaj pol papirja.
5. Nisem (a) mogel – b) moral) prej priti.
6. (a) Mogli – b) Morali) so delati, če so hoteli živeti.

D

1. Pretvori naslednje glagole v imena za vršilce dejanja!

(zgled: voditi – vodja)

- a) nositi _____
- b) čuvati _____
- c) streči _____
- d) briti _____
- e) voliti _____
- f) govoriti _____
- g) mlatiti _____
- h) guliti se _____
- i) klatiti se _____
- j) mleti _____

2.) Naredi pridevnike iz naslednjih besed (zgled: čebela – čebelin let ali čebelji pik) – eno od možnosti!

- a) jelen _____
- b) pav _____
- c) sestra _____
- d) blebetati _____
- e) godrnjati _____
- f) omahovati _____
- g) prepirati se _____
- h) ubogati _____
- i) mrak _____
- j) gozd _____

3.) Izberi ustrezne predloge!

1. Dekleta so gledala (a) čez – b) skozi) okno.
2. Pripeljal je motor (a) k – b) h gozdu.
3. Spust (a) iz – b) z) Vršiča je bil naporen.
4. Jagodje si je prelila (a) s – b) z) smetano.

5. Pokliči mamo (a) na telefon – b) k telefonu).

4. Izberi zborni obliko!

1. To je avto (a) tete Mace – b) od tete Mace).

2. Izgubil sem pokrovček (a) naličnega – b) od naličnega peresa).

3. To je (a) Tinin brat – b) brat od Tine).

4. to je ključ (a) dvigala – b) od dvigala).

Hvala za sodelovanje!

3.

Rezultati vprašalnika

1. Za *uvod* pogledjmo izobrazbo staršev in primerjajmo splošni učni uspeh, oceno iz slovenščine ter vrsto in količino branja pri vseh treh obravnavanih razredih.

Zanimivo je, da so pri učencih 4. letnika gimnazije očetje bolj izobraženi kot mame. Kar polovica očetov ima visoko šolo, od mater pa le 30 %. Približno 10 % mater je osnovnošolsko izobraženih; približno polovica je srednješolsko izobraženih, 10 % ima višjo in 30 % visoko šolo. Očetje: osnovnošolsko izobraženih je le 5 %, srednješolsko 30 %, višje šole nima nihče, kar 55 % jih ima visoko šolo, 10 % pa na to vprašanje ni odgovorilo.

Pri učencih 8. razreda osnovne šole ima približno enako število mater srednješolsko (30 %), višješolsko (30 %) in visokošolsko (40 %) izobrazbo. Očetov s srednješolsko izobrazbo je 11 %, 37 % jih ima višjo in kar 52 % visoko šolo.

Pri litostrojčanih je večina staršev srednješolsko izobraženih (kar 90 %), ostali: 7 % jih ima višjo in 3 % visoko šolo.

2. *Splošni učni uspeh gimnazijcev:*

nezadostnih učencev ni,
zadostnih je 14 %,
dobrih je največ, in sicer 68 %,
prav dobrih je 14 %,
odličen učenec je en sam (5 %).

Splošni učni uspeh litostrojčanov:

nezadostnih učencev ni,
zadostnih je 20 %,
dobrih je 60 %,
prav dobrih je 20 %,
odličnih ni.

Splošni uspeh osnovnošolcev:

nezadostnih ni,
zadostnih je le 8 %,
dobrih je 37 %,
prav dobrih je 22 %,
odličnih kar 33 %.

3. *Ocena iz slovenščine pri gimnazijcih:* nezadostnih ocen ni, zadostnih je 14 %, dobrih ocen je 45 %, prav dobrih ocen je 14 %, odlično oceno ima le eden /5 %).

Ocena in slovenščine pri litostroječanih: nezadostnih ocen ni, zadostnih ocen je 20 %, dobrih ocen je 67 %, prav dobrih ocen je 13 %, odličnih ocen ni.

Ocena iz slovenščine pri osnovnošolcih: nezadostnih ocen ni, zadostnih ocen je 11 %, dobrih ocen je 37 %, prav dobrih ocen je 33 %, odličnih ocen je 19 %.

4. Kaj največkrat berejo?

- gimnazijci: 55 % – več kot polovica jih bere časopise, 9 % bere revije, 36 % pa jih največkrat bere knjige, stripov večinoma ne berejo;
- litostroječani: več kot polovica jih bere časopise /60 %, 40 % jih bere revije, knjig skorajda ne berejo, stripov tudi ne;
- osnovnošolci: 37 % jih bere revije, 30 % knjige, 26 % časopis, 7 % stripe.

Iz navedenih podatkov je razvidno, da srednješolci najpogosteje berejo časopise — dnevne informacije o aktualnih dogodkih in dogajanjih pri nas in v svetu.

Razumljivo je, saj umazana politika kreira nesmiselno vojno, ki divja nedaleč od nas. Iz navedenega lahko sklepamo, da je časopis na nek način izpodrinil knjigo, za katero upam, da bo zopet dobila svoje pravo mesto, ko bodo časi manj stresni.

Na žalost časopis največkrat ni tisto, s čimer bi si človek bogatil besedni zaklad (in s tem tudi sebe); večinoma obsega le kratek, pust in stereotipen opis dogodkov.

5. Koliko berejo?

- gimnazijci: 18 % jih bere veliko, 68 % jih bere toliko, kolikor jim to dopušča čas (srednje), 14 % jih bere malo, nihče se ni opredelil za to, da branja ne mara in da zaradi tega ne bere ničesar.

- litostrojčani: veliko ne bere nihče,
67 % jih bere toliko, kolikor jim to dopušča čas (srednje),
33 % jih bere malo,
nihče se ni opredelil za to, da branja ne mara in da zaradi tega ne bere.
- osnovnošolci: 15 % jih bere veliko,
55 % jih bere toliko, kolikor jim to dopušča čas (srednje),
26 % jih bere malo,
4 % pa branja ne marajo in zato ne berejo.

Največja nihanja oz. odstopanja pri izobrazbi staršev, ocenah iz slovenščine in učnem uspehu so se pokazala pri osnovnošolcih, kar je razumljivo. Osnovna šola namreč predstavlja najosnovnejšo stopnjo izobraževanja in šele po koncu le-te se posameznik opredeli za določeno smer, v kateri kasneje študij nadaljuje. Po končani osnovni šoli se interesi prično razhajati in zato so podatki srednješolcev drugačni od tistih učencev, ki hodijo v osnovno šolo (npr. izobrazba staršev, učni uspeh, ocena iz slovenščine).

6. Naloga:

Ta naloga predstavlja reševalčevo splošno razgledanost. Sestavljena je iz desetih besed (skladnja, aktualnost, nominacija, drastičen, finesa, akustika, azuren, glorijska, hazard in kurz), ki so razporejene na levi strani. Poiskati jim je bilo potrebno ustrezne sopomenke (lahko so bile to tudi tujke).

Od gimnazijcev sem pričakovala najboljši rezultat.

Pravilne rešitve:

	Gimnazija	Litostroj	Osnovna šola
a) skladnja	54 %	nihče	nihče
b) aktualnost	4 %	nihče	11 %
c) nominacija	68 %	53 %	22 %
d) drastičen	27 %	60 %	4 %
e) finesa	50 %	33 %	26 %
f) akustika	50 %	7 %	55 %
g) azuren	37 %	7 %	nihče
h) glorijska	59 %	53 %	52 %
i) hazard	82 %	100 %	48 %
j) kurz	82 %	80 %	63 %

Tako pri gimnazijcih, litostrojčanih in osnovnošolcih ni rešil cele naloge pravilno nihče. Prvim so delale težave predvsem besede aktualnost, ki so si jo pogosto razlagali kot popularnost, modernost, zanimivost; tudi drugi so imeli težave z isto besedo, ki so si jo razlagali podobno kot gimnazijci. Poleg aktualnosti so imeli tako prvi kot drugi tudi težave z iskanjem sopomenk besedam azuren (prvi so si jo v veliki večini razlagali kot modro-zeleno barvo; drugi so si jo razlagali kot nekaj sanjskega, bajnega,

italijanskega in tropskega) in akustika. Drugi so imeli še težave z besedama skladnja in finesa. Tretjim so delale težave več ali manj vse besede.

Pravilne rešitve pri vseh treh razredih po vrsti = 51 %, 40 %, 28 %.

Nepravilne rešitve: 23 %, 37 %, 32 %.

Brez rešitev: 26 %, 23 %, 40 %.

7. Naloga:

Pri tej nalogi je bilo potrebno pokazati znanje protipomenk (speč, oster, živahnost, absurd, zbran). Navedene besede so v določenem zaporedju — sledijo si po stopnji zahtevnosti (najtežja naj bi bila beseda absurd); zadnja beseda pa je lahka.

Pravilna rešitev:

	Gimnazija	Litostroj	Osn. šola
a) speč	82 %	73 %	44 %
b) oster	91 %	87 %	78 %
c) živahnost	68 %	33 %	63 %
d) absurd	91 %	20 %	nihče
e) zbran	82 %	60 %	48 %

Naloga gimnazijcem ni delala težav, litostrojčani so imeli težave z živahnostjo, absurdom in zbranostjo; osnovnošolci prav tako z absurdom in zbranostjo; za slednjo jih je največ menilo, da je njena protipomenka živčnost, nervoznost ali celo površnost.

Litostrojčani pa so tej isti besedi našli zanimivo protipomenko, ki jo navajam le kot zanimivost — zblojenost.

B

1. Naloga:

Poznavanje arhaizmov:

Pravilni odgovori:

	Gimnazija	Litostroj	Osnovna šola
a) lakomnost	100 %	100 %	85 %
b) zategadelj	100 %	68 %	74 %
c) nenehaven	92 %	73 %	85 %
d) nedvojben	32 %	7 %	15 %
e) brezdelnik	100 %	67 %	81 %
f) gospica	73 %	73 %	55 %
g) nekov	59 %	40 %	59 %
h) drevi	54 %	53 %	48 %
i) nizdol	100 %	80 %	89 %
j) ran	92 %	100 %	74 %

Pravilnih odgovorov je bilo: 80 % (gimn.), 66 % (litostroj), 67 % (osn. šol.). Težave so vsem trem razredom delale nesede nedvojben, nekov in drevi.

2. Naloga:

Naloga je zahtevala prepoznavanje stalnih bes. zvez (frazelogemov). Zanimalo me je, v kakšni meri jih reševalci razumejo.

	Gimnazija	Litostroj	Osn. šola
a) streljati kozle	72 %	60 %	67 %
b) hoditi kot maček okrog vrele kaše	68 %	33 %	11 %
c) imeti dolg nos	46 %	47 %	55 %
d) briti norce	82 %	93 %	81 %
e) desna roka (oseba)	82 %	67 %	30 %
f) boljša polovica (oseba)	73 %	73 %	15 %
g) vreči puško v koruzo	86 %	93 %	98 %
h) mlatiti prazno slamo	59 %	60 %	22 %
i) metati polena pod noge	74 %	67 %	52 %
j) soliti pamet	72 %	73 %	59 %

Težave gimnazijcev: "mlatiti prazno slamo" si je večina razlagala kot "govoriti o stvari, o kateri nič ne veš." V resnici pa ta frazeologem pomeni "govoriti nesmisel."

Težave litostrojčanov: enako kot gimn. + "hoditi kot maček okrog vrele kaše" in "imeti dolg nos."

Težave osnovnošolcev: enako kot gimn. + "boljša polovica." Ta frazeologem so si osnovnošolci razlagali kot brat ali sestra.

Pravilne rešitve po vrsti: 30 %, 67 %, 48 %.

Najbolje so nalogo torej rešili litostrojčani, potem osnovnošolci in najslabše gimnazijci.

3. Naloga:

Vsem trem razredom je delala težava zato, ker je bilo v njej treba pokazati samostojno znanje, razumevanje in uporabo frazeologemov, do česar pa ni prišlo. Nalogo so pravilno rešile le redke izjeme.

Pravilni odgovori:

– gimn. 30 %

– litostroj 33 %

– osn. 46 %

Iz podatkov je razvidno, da so se še najbolj odrezali osnovnošolci.

C

1. Naloga:

Besede v levem stolpcu je bilo treba zapisati na slovenski način.

Pravilni odgovori:

	Gimnazija	Litostroj	Osn. šola
a) botique	95 %	100 %	78 %
b) jazz	36 %	20 %	33 %
c) juice	55 %	40 %	70 %
d) goal	100 %	100 %	100 %
e) knockout	41 %	40 %	45 %
f) menu	91 %	73 %	63 %
g) pizza	68 %	73 %	96 %
h) chanson	95 %	87 %	78 %
i) Schund	68 %	60 %	52 %
j) journal	64 %	33 %	30 %

Iz podatkov je razvidno, da so najboljši rezultat dosegli gimnazijci (71 %), takoj za njimi so osnovnošolci (64 %) in tik za slednjimi so litostrojčani (63 %). Največji problem sta delal jazz in knockout. Zapisani sta bili na vse mogoče načine. Kot primer bom pokazala, kaj vse lahko povzročajo pri sporazumevanju prevzete besede:

"Juice, prosim," je razločno rekla ženska srednjih let.

"Koliko jih pa želite?" je vprašala mlada trgovka.

"En juice bi rada."

"Vam ga zavijem?" je vprašala trgovka in postavila na mizo srednje veliko jajce.

"Najbrž se nisva razumeli, jaz bi rada juice, ne pa jajce."

"Juica pa nimamo."

"Imate, imate, lejte, na polici je, saj lepo piše, da je juice."

"To je džus."

"No, to mi dajte, prosim."

2. Naloga:

Pri tej nalogi je bilo potrebno ločiti ločilne in množilne števnik (količinske in vrstne ločilne). Primeri so vzeti iz osnovnošolskega učbenika in zato ne bi smeli delati težav.

Rezultati:

Naloga je delala vsem trem razredom hude preglavice, saj glede na rezultate prav nihče ni naloge rešil 100 %. Gimnazijci so jo rešili 41 %; težave so imeli predvsem s 3., 4. in 5. primerom. Litostrojčani so jo rešili 47 %; težave so imeli predvsem pri 4. in 6. primeru. Osnovnošolci so jo rešili 45 %; težave so imeli več ali manj povsod. Ostalih rezultatov ne bom navajala. Zaradi slabega izida je dovolj, da povem to, kar je že napisano.

3. Naloga:

Pri tej nalogi se je bilo treba odločiti za zborni obliko besed, uporabljenih v šestih

povedih (gl. str. 6). Nalogo so najbolj rešili gimnazijci (82 %), nato litostrojčani (66 %) in tik za njimi osnovnošolci (65 %). Ni delala večjih težav, čeprav bi bila lahko rešena bolje, saj je bila vzeta iz učbenika za 8. razred osnovne šole.

D

1. Naloga:

Deset glagolov je bilo treba pretvoriti v imena za vršilce dejanj.

Na splošno problemov ni bilo, razumljivo neznanje se je pokazalo le pri glagolih mlatiti in guliti se (mlatež, gulež). Gimnazijci so nalogo rešili 73 %, litostrojčani 67 % in osnovnošolci 60 %. V celoti pravilno je nalogo rešil en sam gimnazijec (5 %) in nihče od litostrojčanov in osnovnošolcev.

2. Naloga:

Iz desetih besed je bilo treba narediti ustrezne pridevnike. Največ težav je delala tvorba pridevnikov blebetav, godrnjav, omahljiv, prepirljiv in ubogljiv.

Od vseh gimnazijcev sta pravilni pridevniki dobili besedi jelen in sestra; od osnovnošolcev pav in od litostrojčanov nobena beseda.

Prvi so nalogo rešili 73 %, drugi 66 % in tretji 53 %.

3. Naloga:

Zanimalo me je, kakšne težave bo delala ta naloga. Vzeta je namreč iz učbenika za 8. razred osnovne šole. Ugotovitve: Nalogo so gimnazijci rešili pravilno v 93 %-ih, litostrojčani v 85 %-ih in osnovnošolci v 80 %-ih.

Zanimivo, da je osnovnošolci niso rešili bolje — saj je bila vzeta iz njihovega učbenika.

4. Naloga:

Bila je prav tako vzeta iz učbenika za 8. razred osn. šole. Presenečena sem bila, ko sem videla, koliko preglavic je povzročila reševalcem. Le gimnazijci niso imeli težav, nasprotno — nalogo so rešili zelo dobro.

Sklep

Besedni zaklad bi lahko imenovali tudi zakladnica besed vsakega človeka, ki si jo bogati celo življenje. Lahko se bistveno razlikuje od njegovega izražanja, kar je še posebno pogosto pri mladih ljudeh, ki s(m)o premalo samokritični in prekmalu zadovoljni sami s seboj.

Ne smemo dopustiti, da bi naše izražanje trpelo zaradi dejavnikov, kot so npr. okolje, v katerem živimo (družina); okolje, v katerem se gibljemo čez dan (npr. šola); vedno večjega vpliva medijev itd. To pa zato, ker naš besedni zaklad le ni tako

skromen in pust, da bi se ga morali sramovati. Le pokrov, pod katerim ga skrivamo, moramo odkriti.

Raziskava besednega zaklada je bila narejena v enem razredu 4. letnika gimnazije, enem razredu 4. letnika litostrojske šole in v 8. razredu osnovne šole. Sestavila sem test z več nalogami, s katerimi sem preverjala in primerjala poznavanje sopomenk, protipomenk, arhaizmov in še nekaterih drugih besed pri vseh treh razredih.

Raziskava je pokazala, da je poznavanje sopomenk tujk pri vseh treh razredih precej slabo. Pričakovala sem, da jo bodo najbolje rešili gimnazijci — bodoči izobraženci. Nisem se zmotila, vendar pa tudi litostrojčani niso dosti zaostajali.

1. Naloga je bila rešena v 40 % (gimnazijci so jo rešili najbolj: 51 %; litostrojčani: 40 % in osnovnošolci: 28 %).

2. Poznavanje protipomenk je nekoliko boljše.

3. Poznavanje arhaizmov je pri gimnazijcih zelo dobro (80 %), pri litostrojčanih 66 % in osnovnošolcih 67 %.

4. Poznavanje stalnih besednih zvez se je pokazalo kot precejšnja težava.

Veliko reševalcev si jih je napačno razlagalo. Največ težav so imeli s to nalogo gimnazijci, ki so jo rešili 30 %, najbolj je šla od rok litostrojčanom, ki so jo rešili 67 %, nato osnovnošolcem (49 %).

5. Poslovenjen zapis tujk ni delal težav gimnazijcem (71 %), tudi litostrojčani in osnovnošolci niso dosti zaostajali (63 %, 64 %).

6. Podrobnejše poznavanje števnikov (količinskih ločilnih in vrstnih ločilnih) je delalo težave vsem trem razredom.

Besede, ki sem jih izbrala, so bile besede, ki jih uporabljamo vsak dan; nekatere od njih (npr. arhaizme) pa nujno potrebujemo za razumevanje starejše domače literature (Jurčič, Cankar).

Na splošno so se najbolj odrezali gimnazijci (približno v 67 %); na drugem mestu so bili litostrojčani z 62 %, osnovnošolci pa so pristali na tretjem mestu s 56 %.

Potrebno je povedati še, da kljub zahtevnosti testa, ki sem ga sestavila za preverjanje znanja, osnovnošolci niso bistveno zaostajali za srednješolci.

Seznam literature

Dular, Kirn, Kolar, Pogorelec, Zrimšek, Logar: Slovenski jezik 1 (učbenik), Založba Obzorja Maribor 1990.

Dular, Kirn, Kolar, Pogorelec: Slovenski jezik 2, Založba Obzorja Maribor 1991.

Kirn, Zrimšek: Slovenski jezik 1 (delovni zvezek), Založba Obzorja Maribor 1990.

Kržišnik-Kolšek Erika: Frazologija v sonovni in srednji šoli; objavljeno v "Jezik in slovstvo" (št. 6, 1989/90, str. 134-141).

Trstenjak Anton: Problemi psihologije, Slovenska Matica, Ljubljana 1976.

Žagar France: Naš jezik 7 (jezikovna vadnica za sedmi razred osnovne šole), Mladinska knjiga 1988.

Žagar France: Naš jezik 8 (jezikovna vadnica za 8. razred osnovne šole), prva izdaja, Založba Obzorja Maribor 1990.